

RÄTTEN TILL RIKTIG RESNING

- EN FRÅGA FÖRSUMMAD AV FORSKNINGEN?

AV PROFESSOR PER OLE TRÅSKMAN

*According to the European Convention, anyone "charged with a criminal offence shall be presumed innocent until proved guilty according to law." Furthermore, it is stated that "no one shall be liable to be tried or punished again in criminal proceedings under the jurisdiction of the same State for an offence for which he has already been finally acquitted or convicted in accordance with the law and penal procedure of that State." This precept is, however, not without exceptions. The case may be reopened "in accordance with the law and penal procedure of the State concerned, if there is evidence of new or newly discovered facts, or if there has been a fundamental defect in the previous proceedings, which could affect the outcome of the case." This article discusses questions surrounding the reopening of penal cases from a Swedish perspective. The author concludes that these issues have not attracted sufficient attention and that they deserve additional focus by criminal law researchers.**

1. Inledning

"*J'accuse!*" För många är Émile Zola känd som den franska författaren som försökte återupprätta rättvisan i Frankrike efter det justitiemord som haft Alfred Dreyfus som offer. Genom Zolas upprop blev Dreyfusaffären lika känd från våra historieböcker som Zola och hans författarskap är från litteraturhistorien. Zolas upprop ledde så småningom till en resningsprocess som rentvådde Dreyfus. Åtminstone sedan dess har resningsinstitutet och möjligheten till att få återupprättelse för en felaktig dom varit centralt stoff i den rättsvetenskapliga litteraturen. Men problemet har inte försvunnit. Justitiemord begås fortfarande och ofta är det i praktiken väldigt svårt att komma fram till ett rättsligt erkännande av att avgörandet i en dom av någon anledning blev gruvligt fel.

I Finland har den Rättspolitiska föreningen Demla (ursprungligen en förkortning av orden "demokrattiset lakimiehet", dvs. "demokratiska jurister") nyligen publicerat en rapport "Oikeusmurha. Raportti suomalaisesta oikeusmurhasta. Pankkiryöstö Turussa 20.4.1994".¹ Rapporten är skriven av en grupp erfarna jurister och i den granskas ett konkret fall, ett bankrån i Åbo 1994.² För detta rån dömdes en person, V, till 3 år fängelse. Underrättsdomen blev bestående i hovrätten och HD upptog inte fallet till saklig prövning. Efter ny bevisning och en

* Title in English: *The Right to a New Fair Trial: An Issue Neglected by Researchers of Criminal Science?*
Original in Swedish.

resningsrättegång cirka tio år senare, då fängelsestraffet redan hade verkställts, framgick det att V var oskyldig, vilket han också hade bedyrat hela tiden. I rapporten analyseras alla de fel som gjordes under den första rättegången och de misstag som flera av de involverade gjorde sig skyldiga till kommenteras kritiskt. En sådan granskning uppskattas självfallet inte av alla. Den domare som var lagman vid Åbo tingsrätt vid tidpunkten för den första rättegången betecknade i en dagstidning den kritiska granskningen av fallet och rapporten som ett "rent svinaktigt företagande".

Efter en livlig rättspolitisk debatt, framför allt föranledd av ett par uppmärksammade fall som i massmedia betecknades som justitiemord, ändrades i Norge bestämmelserna om resning (gjenntakelse) år 2004. Ändringen innebar att Straffeprosesslovens kap. 27 reviderades. En viktig del av denna revision var att ett nytt rättsskipningsorgan, Gjenopptakelsekommisjonen, inrättades för att avgöra frågor om resning i straffsaker. Gjenopptakelsekommisjonen har fem fasta medlemmar och det kan noteras att alla inte skall vara jurister. Också villkoren för att bevilja resning ändrades i viss mån. Intressant är att en av resningsgrunderna är, att en internationell domstol eller FN:s människorättskommitté i en sak mot Norge, har funnit att avgörandet eller behandlingen av ärendet strider mot folkrätten, på ett sådant sätt att det finns anledning att anta, att en ny behandling av saken kommer att leda till ett annat resultat. Om Gjenopptakelsekommisjonen beviljar resning hänvisas saken till ny behandling vid en domstol som är sidoordnad den domstol som avgjort frågan i första omgången. Med undantag från de fall då saken har avgjorts av högsta domstolen är det således inte samma domstol som prövar frågan på nytt, utan en annan domstol på samma nivå.

I Sverige har ett antal uppmärksammade fall, där en person efter resning har frikänts för ett allvarligt brott som han tidigare har dömts för, väckt berättigad diskussion i dagspressen. I några av fallen har den anklagade redan hunnit utstå flera år av ett tidigare utdömt fängelsestraff – ett straff för ett brott som han alltså har varit oskyldig till.

Flera av dessa fall har gällt sexualbrott, där barn och unga har påståtts vara offer för svåra förbrytelser. I några av dessa fall har den fällande bevisningen brutits ner genom journalisters arbete och presentation av nya fakta i massmedia. År 1995 beviljade HD resning i ett fall där en äldre man hade dömts för att ha misshandlat och våldtagit sin sons styvdotter. Straffet bestämdes till fyra år fängelse. Skuldfrågan prövades på nytt och den anklagade friades, sedan han redan utstått en betydande del av fängelsestraffet. Den ursprungliga domen byggde till stor del på brottsoffrets uppgifter som visades vara felaktiga. I ett annat uppmärksammat fall hade en man dömts till 8 år fängelse för ett hundratal sexuella övergrepp mot sin egen dotter, som vid tidpunkten för övergreppen var 14 år. En vän till honom

hade dömts för delaktighet i vissa av brotten till fem år fängelse. Domen baserades huvudsakligen på brottsoffrets berättelser. I resningsärendet visades att dessa, i många avseenden mycket "häftiga" berättelser, varit helt uppdiuktade. Trots detta hade förundersökningsmyndigheterna och vissa av de sakkunniga som hördes på ett så övertygande sätt argumenterat för berättelsernas bevisvärde att domstolarna funnit att den anklagades skuld var ställd utom rimligt tvivel

Några av fallen har gällt personer dömda för mord eller andra grova våldsbrott. I ett av dessa dömdes en man till livstids fängelse. Han var frihetsberövad (som häktad och som intagen i kriminalvårdsanstalt för verkställighet av fängelsestraff) under cirka 8 år, innan resning och ny rättegång visade att han var oskyldig. En annan livstidsdömd person var frihetsberövad cirka 3 år innan han frikändes för det brott som han tidigare hade dömts för. Saken blir inte bättre av att några av de tilltalade i dessa fall har varit färgade invandrare.

Trots diskussionen i massmedia har intresset för resningsfrågor varit lamt i den svenska rättsvetenskapliga forskningen. Dessa frågor har inte heller haft någon särskilt central plats i den rättspolitiska debatten. Bestämmelserna om resning infördes på 1930-talet och har varit tämligen oförändrade sedan dess. Den aktuella litteraturen på området är inte speciellt uppdaterad.³ Att regleringen av resning inte har mött ett större intresse kan förvåna.

2. Den grundläggande regleringen av resning

I Sverige utgör resning ett av de så kallade särskilda rättsmedlen. Det kan noteras att terminologin kan verka förvirrande i ett jämförande nordiskt perspektiv. I Finland kallas motsvarande institut "återbrytande av laga kraft vunnen dom", i Danmark "genoptagelse" och i Norge "gjenopptakelse". De grundläggande bestämmelserna om resning finns i Sverige i Rättegångsbalken, i balkens 58 kap. som har rubriken "Om resning och återställande av försutten fataljetid". Bestämmelserna om resning utgör kapitlets viktigaste del. Dessa bestämmelser gäller resning både i tvistemål och i brottmål, men villkoren för resning är olika i olika fall. Med resning avses då ett på materiell grund riktat angrepp mot riktigheten av ett avgörande som äger laga kraft.⁴ Resning syftar till att få ett avgörande som meddelats ersatt av ett annat avgörande, men ett beslut om resning undanröjer vanligen inte i sig ett tidigare avgörande. I stället innebär ett beslut om resning att den avgjorda saken tas upp på nytt.

Resningsinstitutet kan spåras tillbaka till 1600-talet, då man hade skapat en instansordning och då rättskraftsinstitutet hade utvecklats. Konungen ansågs ha rätt att bevilja resning med stöd av hans urgamla rätt att överhuvudtaget överpröva de domar som avkunnats vid de folkliga domstolarna. I 1734 års lag intogs vissa explicita regler om resning. Nya bestämmelser om resning infördes 1939. Dessa

regler infogades sedan i Rättegångsbalken år 1942. Flera av bestämmelserna har senare ändrats i vissa avseenden, men bestämmelsernas grundläggande innehåll har förblivit oförändrat.

Resningsförfarandet har två delar. Den som vill ansöka om resning skall göra detta skriftligen. Denna ansökan riktas till och behandlas vid en hovrätt om domen har meddelats av en tingsrätt (eller vissa myndigheter med rätt att fatta rättsliga beslut) och i annat fall HD. Vad som avgörs i denna första fas är om det finns skäl till resning, alltså om det finns något sådant skäl till resning som anges i RB 58 kap. 2 och 3 §§. Om resning beviljas återupptas målet till ny behandling i sak vid den domstol som senast har dömt i detsamma (RB 58:7 1 st. 1 p.). I vissa fall (i brottmål till den tilltalades förmån då saken är uppenbar), får rätten omedelbart ändra domen.⁵

När det gäller behandlingen inom HD av ansökningar om resning (eller klagan över domvilla) gäller en specialregel (RB 3 kap 7 §). Då en avdelning av HD behandlar en sådan ansökan får en ledamot som deltagit i det tidigare avgörandet inte tjänstgöra på avdelningen, om tillräckligt antal ledamöter ändå finns att tillgå inom domstolen.⁶ Regleringen syftar till att såvitt möjligt endast sådana ledamöter i HD skall delta i avgörandet som inte har deltagit i det tidigare avgörandet (undantag görs från avdelningsindelningen). Samma princip tillämpas - såvitt möjligt - när fråga är om en förnyad resningsansökan. I detta fall undviker man alltså att låta samma ledamöter delta som deltagit i det tidigare extraordinära ärendet. Samma princip bör numera tillämpas i hovrätt.

Det kan noteras att man särskilt tidigare har ansett att det inte finns något hinder för att samma domare som deltagit i det avgörande vari resning beviljas deltar i den nya behandlingen av samma ärende. Detta måste dock anses strida mot Europakonventionen. En sådan domstol kan inte anses vara opartisk på det sätt som Europakonventionens art. 6 förutsätter. Den nya prövningen bör göras av domare som inte tidigare har deltagit i ärendets behandling.

På 1930-talet före processreformen diskuterades i Sverige också möjligheten att inrätta en särskild resningsinstans motsvarande den danska Klageretten. Detta ansågs emellertid inte rationellt. "Som skäl härför kan anföras att det danska systemet icke är av så stort värde ur rättssäkerhetssynpunkt, när det efter resning ändock alltid är domstolarna som har det sista ordet i frågan om den tidigare utgången av målet skall vidmakthållas eller icke." Särskilt nu, sedan förfarandet gällande resning ändrats i andra länder (t.ex. Norge och England och Wales), finns det anledning att överväga om en reform inte vore påkallad också i Sverige.

Det finns inte någon ansökningsfrist då det gäller sökande av resning i brottmål till förmån för den tilltalade. Däremot finns det en ettårsfrist för det fall att resningen söks till men för den anklagade.⁷

Det finns en viss oenighet om hur säker kännedom den ansökande skall ha om det förhållande som ansökan grundas på för att fristen skall börja löpa och om hur fristen skall beräknas då tillräckligt säker kännedom först uppnås genom en kumulation av ny information. Enligt Cars⁸ avses med kännedom "absolut visshet och inte blott mer eller mindre lösa antaganden, exempelvis grundade på rykten".⁹ Peter Fitger menar att så högt ställda krav är orealistiska och att det förefaller rimligt att nöja sig med en något lägre grad av medvetande, t.ex. att kunskapen skall vara säker.¹⁰ Enligt Fitger bör det för fristens inledande normalt krävas och vara tillräckligt att sökanden fått sådan kunskap (objektivt och subjektivt) om förhållandet att en ansökan om resning objektivt sett ter sig befogad.

Det förefaller som om HD inte är av samma mening. Detta framgår ur ett omdiskuterat avgörande, NJA 1998, s 321. Avgörandet gällde en resningsansökan i fallet om mordet på statsminister Olof Palme.

Strax före midnatt den 28 februari 1986 sköts statsminister Olof Palme till döds. [...] Samtidigt sårades hans maka Lisbeth Palme i ryggen av ett skott. I anslutning till platsen anträffades två kulor som kan komma från en revolver i kaliber .357 Magnum.

Christer P anhölls och häktades i december 1988 som misstänkt för att ha avlossat skotten. I maj 1989 åtalades han för mord på Olof Palme och för försök till mord alternativt framkallande av fara för annan såvitt gällde Lisbeth Palme. Christer P förnekade gärningarna.

Stockholms TR fann i dom den 27 juli 1989 åtalet för mord styrkt och att Christer P för skottet mot Lisbeth Palme skulle dömas för framkallande av fara för annan. Påföljden bestämdes till fängelse på livstid. TR:ns två lagfarna ledamöter ansåg att det inte var styrkt att Christer P var gärningsman.

Både Riksåklagaren och Christer P överklagade TR:ns dom. Riksåklagaren yrkade att Christer P, såvitt avsåg det skott som träffat Lisbeth Palme, skulle dömas för försök till mord. Christer P yrkade å sin sida att åtalet skulle ogillas. HovR:n höll huvudförhandling i målet den 12 september - den 9 oktober 1989. Den 12 oktober beslutade HovR:n att försätta Christer P på fri fot. I sin dom den 2 november 1989 lämnade HovR:n åtalet utan bifall. Domen vann laga kraft efter överklagandetidens utgång den 30 november 1989.

Riksåklagaren ansökte om resning i målet samt yrkade att HD efter beviljad resning skulle häkta Christer P som på sannolika skäl misstänkt för mord och försök till mord.

Problemet var att riksåklagaren i sin ansökan åberopade flera nya omständigheter som byggde på vittnesutsagor av skilda personer och som getts vid skilda tidpunkter. HD konstaterade att det inte i ett fall då, sökanden i ett resningsärende åberopar enbart en ny omständighet eller ett nytt bevis, uppstår några problem i fråga om att beräkna från vilken tidpunkt ettårsfristen börjar löpa. Samma sak gäller om det är fråga om flera nya omständigheter eller bevis som sökanden har erhållit kännedom om i stort sett samtidigt. Har inte ansökningen skett inom ett år från det att sökanden fått kännedom om det nya materialet prekluderas detta, det vill säga det kan inte längre åberopas med rättslig verkan, och konsekvensen blir att ansökningen avslås.

I det aktuella ärendet var situationen annorlunda. Riksåklagaren åberopade muntlig bevisning som inhämtats löpande under de nära åtta år som gått sedan rättegången i hovrätten avslutades fram till dess resningsansökningen gavs in. Enligt Riksåklagaren har de omständigheter och bevis som på detta sätt succesivt kommit fram var för sig inte utgjort skäl för resning. Utgångspunkten eller "börjedagen" för ettårsfristen bör därför enligt Riksåklagaren vara först när alla nya omständigheter och bevis sammantagna når den styrka som sannolikhetsrekvisitet förutsätter, det vill säga börjedagen för fristen bör bestämmas genom bevisvärdering. Försvaret hävdade å sin sida att varje omständighet och bevis skall bedömas för sig när det gäller utgångspunkten för fristen.

HD:s majoritet fann övervägande skäl föreligga för att ettårsfristen skall räknas särskilt för varje åberopad ny omständighet och varje åberopat nytt bevis. Att denna ståndpunkt medför vissa praktiska problem, t.ex. i fall då ett vittne vid skilda tillfällen lämnat olika uppgifter angående en händelse, fann HD:s majoritet inte utgöra något avgörande skäl för att välja en annan lösning.

I sina domskäl anförde HD att den av RÅ förespråkade tillämpningen av ettårsregeln rimmar illa med orubblighetsprincipen, som kommer till uttryck bland annat genom den uppställda ettårsfristen. RÅ:s metod skulle medföra att domstolen först måste ta ställning till om det föreligger sannolika skäl. Därefter, om detta krav anses uppfyllt, skulle domstolen räkna fristen från den tidpunkt då åklagaren fått kännedom om den kronologiskt sista omständigheten eller beviset i kedjan som tillsammans med tidigare framkommet material innebär att sannolikhetsrekvisitet är uppfyllt. En sådan metod innebär svårigheter för sökanden när det gäller att iaktta fristen; att förutse resningsinstansens bedömning av när fristen börjat löpa är vanskligt.

Alternativet är att behandla varje nytt förhållande för sig och beräkna ettårsfristen separat för vart och ett av dessa. Denna metod är enklare att tillämpa. En sådan strikt tillämpning innebär emellertid uppenbara nackdelar där de nya omständigheterna eller bevisen framkommit successivt och sedda för sig inte kan antas räcka till för resning; antingen blir förhållandet i fråga prekluderat eller så kan resningsinstansen komma att finna att det inte utgör tillräckligt skäl för resning. Vid bedömningen av en situation som inte synes ha förutsetts av lagstiftaren måste emellertid syftet med ettårsfristen och hänsynen till den tilltalades intresse vara utslagsgivande. Till följd av detta skall ettårsfristen beräknas utifrån varje ny omständighet eller bevis för sig, vilket får anses stå i överensstämmelse med grunderna för bestämmelsen.

Ett justitieråd var skiljaktigt och ansåg att övervägande skäl fick anses tala för att bestämmelserna bör tolkas så, att även i fall av det berörda slaget nya omständigheter eller bevis som framkommit mer än ett år innan en resningsansökan gjorts kan läggas till grund för prövningen.¹¹

Det intressanta och viktiga i HD:s avgörande angående ettårsfristen är den starka betoning som ges avseende orubblighetsprincipen. Man kan – på det sätt som Diesen och Häckter har gjort – konkludera att det är endast när det finns färsk bevisning av sådan styrka att den uppenbarligen kan kullkasta den tidigare bevisvärderingen som resning kan (men inte måste) bli aktuell.¹²

3. Resningsskäl – allmänna synpunkter

Regleringen av resningsinstitutet bygger på en avvägning mellan två krav, sanningskravet respektive orubblighetskravet. Motsättningen mellan dessa två krav, kravet på att en dom alltid skall vara materiellt riktig, respektive kravet på att en dom som har vunnit laga kraft skall bli bestående, framhävs vanligen både i doktrin och praxis som det centrala då det gäller resning. I praktiken gäller det att finna en riktig balans mellan dessa två krav. Detta är något som betonas i flera rättsfall, t.ex. NJA 1998, s 321:

”När ett avgörande vunnit laga kraft är det för den vinnande parten väsentligt att han kan räkna med att avgörandet verkligen är definitivt. En princip om ett avgörandes orubblighet kan emellertid inte drivas för långt; att upprätthålla ett avgörande som vunnit laga kraft även i fall där detta framstår som materiellt uppenbart oriktigt eller tillkommit efter en procedur i vilken väsentliga garantier för rättssäkerheten blivit åsidosatta, skulle vara stötande för rättskänslan och försvaga tilltron till rättsskipningen. Med hänsyn till bl a dessa synpunkter finns möjlighet att i vissa extrema fall få till stånd en omprövning av ett avgörande som vunnit laga kraft. Detta sker genom s k särskilda rättsmedel varvid resning utgör en möjlighet. Resning kan sägas fungera som en säkerhetsventil på det materiella planet. Vid resning står således två principer mot varandra; sanningsprincipen och orubblighetsprincipen. Med sanningsprincipen avses intresset av att felaktiga domar skall kunna rättas till. Orubblighetsprincipen fyller en trygghetsfunktion och ger alltså uttryck för att en lagakraftvunnen dom skall stå fast och inte vara möjlig att riva upp. Sanningsprincipen anses väga tyngst när det gäller resning till förmån för tilltalad medan orubblighetsprincipen anses göra sig starkare gällande i fråga om resning till nackdel för tilltalad (jfr Cars, Om resning i rättegångsmål, s 174). Orubblighetsprincipen kommer till uttryck bl a genom de speciella förutsättningar som krävs för att resning till men för tilltalad skall beviljas.

På motsvarande sätt konstateras i NJA 2001, s 687:

”Bestämmelserna om resning är i det väsentliga desamma nu som när de tillkom år 1939 (prop. 1939:307, jfr prop. 1942:5 s. 529 f.). Resning är ett extraordinärt rättsmedel och beviljas – även till förmån för någon som dömts i ett brottmål – bara i undantagsfall. Bestämmelserna om resning kan sägas utgöra resultatet av en avvägning mellan två motstående intressen. Det ena är att slutligt avgjorda rättstvister inte skall kunna bli föremål för förnyad prövning (av Cars i Om resning i rättegångsmål, s. 173, kallad orubblighetsprincipen). Å andra sidan föreligger intresset av att ett avgörande är materiellt riktigt (sanningsprincipen enligt Cars a.a. s. 173). Avvägningen mellan dessa intressen har i bestämmelserna om resning i brottmål gjorts olika beträffande resning till nackdel för den tilltalade och resning till förmån för denne så att möjligheterna till resning är väsentligt mer begränsade i det förra fallet.”

De två motsatta kraven har olika tyngd och genomslagskraft beroende på om fallet avser resning till fördel eller till nackdel för den tilltalade. En jämförelse mellan bestämmelserna i RB 58 kap. 2 § och 3 § visar att skälen för beviljande av resning är olika beroende på om resningsbeslutet är till fördel eller till nackdel för den tilltalade. Orubblighetsprincipen får större vikt då det gäller beslut till den anklagades nackdel. Kort kan detta uttryckas genom att fastslå att det skall vara enklare att bevilja resning till förmån för den tilltalade än till hans nackdel. Det anses därför också att bestämmelserna – trots samma ordalydelse – skall tolkas olika. I fallet NJA 2001, s 687 konstateras t.ex följande:

”Det har i litteraturen vidare anförts att villkoret för resning, att nya omständigheter eller bevis sannolikt skulle ha lett till en annan utgång i målet om de förebringats där, bör tillämpas strängare när det är fråga om resning till men för den tilltalade än när en ansökan är till hans förmån (Cars a.a. s. 215 f., jfr dock Ekelöf-Boman, Rättsmedlen, 11 uppl., s. 135; se även Welamson, Rättegång VI, 3 uppl., s. 230). Häremot kan tala att ordet sannolikt används såväl i paragrafen om resning till men för den tilltalade som i den om resning till förmån för denne. Även om ordet sannolikt i och för sig har samma betydelse i bestämmelserna om resning till förmån för en tilltalad och i motsatt fall, torde det emellertid rent faktiskt förhålla sig så att det krävs ett mera avgörande nytt material för en ny rättegång mot den som har frikänts än för att ge möjlighet att i efterhand fria någon från en fällande dom.

Om man ser enbart till lagtextens ordalag ligger det nära till hands att anse att sannolikhetsrekvisitet är uppfyllt i detta ärende. Hade det i målet i HovR:n förelegat erkännanden av J. A. att han begått de åtalade gärningarna är det naturligtvis troligt att han dömts för de brott som han kom att frias från. Ett bifall till Riksåklagarens resningsansökan torde emellertid kräva mer än detta konstaterande.”

4. Resning till förmån för den tilltalade

Sedan en dom i brottmål har vunnit laga kraft, får resning beviljas till förmån för den tilltalade med stöd av fem olika skäl. En grundläggande förutsättning i alla dessa fall är att ett nytt avgörande kan utfalla till den tilltalades *förmån*. Det nya avgörandet bör innehålla ett frikännande (helt eller delvis),¹³ en omrubricering av brottet till ett brott som kan anses vara lindrigare¹⁴ eller en ny påföljd som är lindrigare än den tidigare utdömda.¹⁵

Den första grunden som berättigar till resning till den tilltalades fördel hänvisar till ett fall då en person som deltagit i rättegången under denna har gjort sig skyldig till *brottsligt förfarande*.¹⁶ Denna resningsgrund förefaller – av förståeliga skäl – vara tämligen ovanlig i praktiken. I viss mån aktualiserades den dock i fallet NJA 1974, s 221, även om HD klart fastslog att fråga inte kunde anses vara om brottsligt förfarande. Fallet handlade om bristfällig (felaktig) tolkning. I ett brottmål, vari en grekisk medborgare anklagats för att gjort sig skyldig till olaga hot mot sin likaledes grekiska hustru, anlätades i rätten en tolk, vars

översättning av hustruns utsaga i målet påstods ha varit allvarligt felaktig. Den tilltalade yrkade att domen måtte undanröjas på grund av domvilla eller att resning måtte beviljas.

HD konstaterade att felöversättningar av en i rättegång anlita tolk inte kan anses vara rättegångsfel. Däremot kan i och för sig rättegångsfel föreligga om rätten, när behov av tolk är för handen, håller huvudförhandling utan att därvid ha biträde av tolk med nöjaktiga kvalifikationer. Med anledning av detta prövade HD först om fråga kunde anses vara om ett fall då undanröjande av domen på grund av domvilla kunde komma ifråga. Detta menade HD att inte var fallet på grund av att feltolkningen inte var sådan att fullföljandet av huvudförhandlingen med anlita av ifrågavarande tolk kunde anses ha utgjort *grovt rättegångsfel*.

Beträffande frågan om resning fastslog HD att det är det uppenbart att vid tolkningen inte hade förekommit något sådant förhållande som avses i RB 58 kap. 2 § punkterna 1 och 2. Däremot innebar utredningen om fel i översättningen att det förebragts nya omständigheter. Det måste dock antas, att målets utgång inte hade påverkats av förekommande fel i översättningen.

Inte heller den andra grunden som berättigar till resning till den tilltalades fördel förefaller vara särskilt frekvent i praktiken. Denna grund gäller *jäv*. Resning får beviljas om någon lagfaren domare eller åklagaren har varit jävig och det inte är uppenbart att jävet har saknat betydelse för målets utgång.¹⁷

Den tredje grunden gäller *falskt bevis*. Resning får beviljas om någon skriftlig handling, som åberopats till bevis, har varit falsk eller om ett vittne, en sakkunnig eller en tolk har avgett falsk utsaga. Också i detta fall förutsätts för resning att handlingen eller utsagan kan antas ha inverkat på utgången. Det bör noteras att en falsk utsaga skall vara uppsåtligt felaktig för att den skall kunna utgöra resnings-skäl.¹⁸ Detta – tämligen svårförståeliga – krav på uppsåt betonades uttryckligen i rättsfallet NJA 2002, s 619:

” Enligt 58 kap. 2 § 3 RB får resning beviljas till förmån för den tilltalade om ett vittne har avgett falsk utsaga samt utsagan kan antas ha inverkat på utgången. Med att en utsaga varit falsk förstås att dess innehåll varit medvetet oriktigt, och bestämmelsen omfattar alltså inte förfaranden varigenom oriktiga uppgifter lämnats av oaktsamhet.

Detta krav ledde till att resning inte beviljades. HD konstaterade att en tillgänglig videoupptagning från ett för saken relevant anförande visade att uttalandena av ett vittne och sättet för framförandet av dem inte i dess helhet överensstämmer med vad som antecknats i hovrättens dom. Åtal för mened hade också väckts mot vittnet. Trots detta kan det inte i resningsärendet anses vara visat att vittnet medvetet lämnat oriktiga uppgifter. Resning kunde därför inte beviljas på den grunden att vittnet skulle ha lämnat en falsk vittnesutsaga.

Beviströskeln då det gäller att avgöra om den falska urkunden eller den falska utsagan kan antas ha påverkat utgången av målet förefaller ställas tämligen högt. Detta framgår t.ex. ur fallet NJA Notis: 1998C17. Den tilltalade som dömts för misshandel av sin hustru (makarna hade senare separerat) ansökte om resning på grund av att ett av vittnena på en direkt fråga hade förnekat att han hade något nära förhållande till brottsoffret. Senare hade det visat sig att de hade haft ett långvarigt sexuellt förhållande som fortfarande pågick vid tiden för rättegången.

HD konstaterade i sina domskäl, att det faktum att misshandel har förekommit i äktenskapet också vann stöd av vad två andra vittnen hade uppgett, samt i viss mån av den skriftliga bevisningen. HD konkluderade:

”Mot bakgrund härav kan det förhållandet att Christer O lämnat osann uppgift om sin relation till Margit L inte antas ha inverkat på utgången i målet. Det kan inte anses att, om de omständigheter och bevis som åberopas i resningsärendet hade förebringats i brottmålet, detta sannolikt skulle ha lett till att Kenneth A skulle ha frikänts eller att brottet skulle ha hänförs under en mildare straffbestämmelse än som skett. Inte heller finns det synnerliga skäl att på nytt pröva frågan om Kenneth A har begått de brott för vilka han har dömts. På grund härav lämnar HD resningsansökningen utan bifall.”

En i praktiken viktig grund för resning till den tilltalades förmån är att *ny bevisning* kan förebringas. Resning får beviljas om någon omständighet eller något bevis, som inte tidigare har förebringats, åberopas. En tilläggsförutsättning är att bevisets förebringande sannolikt skulle ha lett till att den tilltalade frikänts eller till att brottet hänförs under en mildare straffbestämmelse än den som har tillämpats. Resning kan också beviljas om det, ”med hänsyn till vad sålunda åberopas och i övrigt förekommer”, finns synnerliga skäl att på nytt pröva frågan om den tilltalade har förövat det brott, för vilket han dömts.

Det krävs att det ”nya” beviset inte tidigare har förebringats. Ibland uppstår det tvivel om ett bevis verkligen är ”nytt”, eller om fråga är om att ett bevis som funnits och åberopats tidigare – med ett annat synsätt än det som kommit till uttryck i den tidigare domen – bör värderas på ett annat sätt. Lagen förutsätter att beviset är ”nytt”. Det är inte ett tillräckligt resningsskäl att det finns god anledning att värdera beviset på ett annat sätt. I fallet NJA 1998, s 148 handlade det om resning i ett mål där en polisman genom en hovrättsdom hade dömts för sexuell utnyttjande av underårig och sexuell ofredande till ett fängelsestraff.

Som en konsekvens av domen avskedades han från sin tjänst som polisman. Detta beslut om avskedande ogiltigförklarades emellertid genom en dom från Stockholms TR. I denna rättegång, där bl.a. vissa nya vittnen hördes, fann TR att det ”mot bakgrund av bevisningen i målet inte kunde anses utrett att den anklagade hade gjort sig skyldig till de brott som åberopats till grund för avskedandet av honom, alltså de brott för vilka han dömts till fängelse i brottmålsrättegången.

Utgången av målet om avskedandet var känt då den tilltalade sökte ändring i brottmålsdomen från hovrätt till HD. HD beviljade inte prövningstillstånd varför hovrättens dom blev slutlig.

Den anklagade ansökte om resning bl.a. med hänvisning till domen i ärendet om avskedande. Bevisningen ansågs uppfylla nyhetskravet i RB 58 kap 2 § p. 4. I resningsansökan åberopades bl.a. ett vittnesmål av en person som inte hade hörts i brottmålsrättegången men väl i målet om ogiltigförklarande av avskedandet. HD konstaterade:

”Resning i brottmål till förmån för den tilltalade kan beviljas bl a om nya omständigheter eller nya bevis åberopas i resningsärendet. Nyhetskravet uttrycks i 58 kap 2 § punkten 4 RB så att omständighet eller bevis ”som inte tidigare har förebringats” åberopas. Självva ordvalet i bestämmelsen för tanken till att avsikten har varit att genom nyhetskravet utesluta omständigheter eller bevis som förebringats i den tidigare brottmålsrättegången på sådant sätt att omständigheten resp beviset kunnat läggas till grund för den fällande domen. Även vissa uttalanden i förarbetena till bestämmelsen talar i samma riktning (NJA II 1940 s 158). Bevis – eller omständighet – som åberopats först efter det att HovR:n dömt i målet i samband med överklagande till HD skulle alltså vara att anse som nytt när resning senare söks. För det synsättet talar också att en dispensprövning naturligen är mer summarisk till sin karaktär än den prövning som sker i samband med huvudförhandling.

Redan på grund av nu anmärkta omständigheter är det tydligt att det inte föreligger något hinder för att i resningsärendet beakta de uppgifter som lämnats av Merja J” (=ett nytt vittne).

Trots detta ansågs det inte finnas tillräckliga skäl för resning. Den nya bevisningen bedömdes inte vara tillräckligt stark. HD konstaterade:

”Fråga uppkommer härefter vilken betydelse som i resningsärendet bör tillmätas att Stockholms TR i lagakraftvunnen dom rörande avskedande av Bengt P funnit att det inte kunde anses utrett att Bengt P gjort sig skyldig till de brott som åberopats till stöd för avskedandet och som han befunnits skyldig till genom HovR:ns lagakraftvunna dom i brottmålet. Processlagberedningen ansåg att en senare dom kunde utgöra en sådan ny omständighet som kunde föranleda resning (NJA II 1940 s 165). Också inom doktrinen har den uppfattningen framförts att en senare dom kan innefatta omständighet eller bevis som bör föranleda resning (Welamson, Rättegång VI, 3 uppl s 221f). I enlighet härmed anser HD att en senare dom i och för sig kan läggas till grund för beslut om resning av tidigare dom i brottmål. Frågan vilken verkan den senare domen närmare bestämt skall ha i resningsärendet måste emellertid avgöras mot bakgrund av det övriga underlag som finns tillgängligt i resningsärendet. Av betydelse blir då också hur pass övertygande den senare domen är.”

HD fann att den senare domen inte var tillräckligt övertygande. Detta berodde framför allt på att brottsoffret inte hade hörts i den rättegång som gällde avskedandet och det var hennes uppgifter som utgjorde den huvudsakliga bevisningen i brottmålsrättegången. Två andra personer som bidragit till bevisningen i brottmålsrättegången hade inte heller blivit hörda i ärendet om avskedandet. HD

konstaterade att "[m]an kan med visst fog [...] säga att TR:n i tvistemålet bara fick tillfälle att pröva en del av bevisningen rörande brotten, nämligen den del som talade till [den anklagades] förmån. Under sådana omständigheter får TR:ns dom anses sakna betydelse i resningsärendet."

Inte heller det nya vittnesmålet ansågs vara tillräckligt övertygande. Det nya vittnets ord stod mot brottsoffret tidigare ord, varför HD konstaterade att

"[v]ad som i detta sammanhang förekommit ger enligt HD:s mening inte underlag för några närmare slutsatser. [...] Vid en sammanfattande bedömning finner HD att det inte kan anses sannolikt att [den tilltalade] skulle ha frikänts eller att brotten skulle ha hänförts under mildare straffbestämmelser än dem som tillämpats för den händelse den nya bevisningen hade förebragts i brottmålet. När det gäller den s k tilläggsregeln i 58 kap 2 § punkten 4 RB förhåller det sig så att den särskilda resningsbestämmelsen enligt praxis skall tillämpas restriktivt (NJA 1992 s 625). Mot bakgrund härav kan det inte anses att det finns synnerliga skäl att ånyo pröva frågan om [den tilltalade] begått de brott för vilka han fällt till ansvar. Resningsansökningen skall alltså lämnas utan bifall."

Också ett par andra fall, där en senare dom kan tänkas ha haft en viss betydelse kan nämnas. I fallet NJA 2002, s 619 fastslog HD att "[r]esning kan beviljas till förmån för tilltalad, om ny bevisning väcker allvarligt tvivel om tillämpningen av en straffmättningsbestämmelse." Fallet var ett av dem som hade samband med de s.k. Göteborgskravallerna. Den anklagade dömdes av Göteborgs TR för våldsam upplopp. Gärningen bestod i att han i samband med EU-toppmötet och den amerikanske presidentens besök i Göteborg anförde ett upplopp genom att dels gå in i ett demonstrationståg och där genom ord och gester uppmana deltagare att lämna demonstrationen för att angripa polisen, dels – sedan uppmaningen hörsammats – med gester anvisa folksamlingen att angripa en polispostering mot vilken omedelbart härefter kastats gatstenar och andra föremål. Gärningen bedömdes som mycket allvarlig eftersom den inneburit förverkligande av upplopp som varit planerade och organiserade. Påföljden bestämdes till fängelse i två år och sex månader. HovR:n fastställde TR:ns domslut. Resningsansökan grundades bl.a. på att denna dom, som var en av de första som gavs efter kravallerna var påfallande sträng. Senare domar, bl.a. NJA 2002 s.198, var betydligt mildare.

HD konstaterade bl.a. att resning till en tilltalads förmån får beviljas, om någon omständighet eller något bevis som inte tidigare har förebringats åberopas, och dess förebringande sannolikt skulle ha lett till att den tilltalade frikänts eller till att brottet hänförts under en mildare straffbestämmelse än den som tillämpats. Också om det inte föreligger någon sådan sannolikhet, får resning beviljas om det, med hänsyn till vad sålunda åberopas och i övrigt förekommer, finns synnerliga skäl att på nytt pröva frågan om den tilltalade har förövat det brott för vilket han dömts.

Bestämmelserna ger dels möjlighet till resning när en ny omständighet eller ett nytt bevis väcker tvivel om den tilltalade verkligen har förövat det brott för vilket han dömts. Dessutom ger punkten möjlighet till resning när en ny omständighet eller ett nytt bevis väcker frågan om den tilltalade har dömts med tillämpning av en alltför sträng straffbestämmelse. I sistnämnda fall är det alltså brottsrubriceringen som skall inge betänkligheter. Huvudregeln är att om brottsrubriceringen är korrekt och straffet ligger inom den tillämpliga straffskalan, resning inte kan komma ifråga enligt detta lagrum.

Men bestämmelsen måste därtill kunna tillämpas även i vissa fall där brottsrubriceringen i och för sig måste godtas. Det finns exempel på att resning beviljats när det framkommit ny bevisning som visat att en särskild påföljdsvalsregel bort tillämpas (se bl.a. NJA 1989 s. 622 och 1991 s. 186). År 1988 infördes bestämmelser i BrB om påföljdsval och straffmätning. De innebär bl.a. att vissa omständigheter skall tillmätas särskild betydelse i straffskärpande eller strafflindrande riktning. Det ligger i linje med tidigare praxis och framstår som naturligt att om den tilltalade dömts med tillämpning av en sådan straffskärpande bestämmelse och ny bevisning väcker allvarligt tvivel om det var riktigt att tillämpa den bestämmelsen, resning kan beviljas. Detsamma gäller om någon dömts utan tillämpning av en sådan strafflindrande bestämmelse som nyss sagts, och ny bevisning gör det sannolikt att bestämmelsen var tillämplig i brottmålet.

HD konstaterade vidare att resning också kan beviljas till förmån för den tilltalade, om den rättstillämpning som ligger till grund för domen uppenbart strider mot lag. Men, tillfogade HD, "[o]m en rättstillämpning inte skulle stå i överensstämmelse med ett senare av HD meddelat avgörande innebär detta inte att rättstillämpningen uppenbart strider mot lag (jfr NJA 1981 s. 350 och 1995 s. 366). Någon anledning att anse att straffmätning och påföljdsval hade skett på ett felaktigt sätt i det aktuella fallet ansåg HD därför inte föreligga. Slutresultatet var att resning inte beviljades.

I ett annat fall, NJA 2000, s 353, blev utgången en annan. En person hade genom en hovrättsdom, som vunnit laga kraft mot honom, dömts för grovt narkotikabrott till fängelse i två år för befattning med ecstasytabletter innehållande substansen MDMA, vilken är klassad som narkotika. En annan hovrätt hade i ett brottmål rörande andra personers hantering av precis samma tabletter funnit att ansvar kunde ådömas endast för befattning med amfetamin och fällt till ansvar för narkotikabrott av normalgraden. HD konstaterade att

"I resningsärendet föreligger två sinsemellan motstridiga hovrättsdomar i fråga om innehållet i de tabletter som [den tilltalade] enligt åtalet olovligen förvärvat i överlåtelsesyfte. Göta HovR, vars dom resningsansökningen gäller, har funnit att tablettorna innehållit MDMA och med hänsyn bl a härtill har narkotikabrottet klassats som grovt och [den

tilltalade] dömts till fängelse i två år. HovR:n över Skåne och Blekinge däremot har beträffande hanteringen av samma tabletter funnit att ansvar kunde ådömas endast för olovlig befattning med amfetamin, något som i rättspraxis har ett avsevärt lägre straffvärde än vad som gäller vid motsvarande förfaranden med MDMA. HovR:n har i enlighet härmed fällt till ansvar för narkotikabrott av normalgraden. HovR:n har grundat sin bedömning bl a på vad ett sakkunnigt vittne, som inte hörts i målet vid Göta HovR, uppgett om verkningarna av MDMA och amfetamin. [...] Med hänsyn till vad som nu sagts får det anses föreligga synnerliga skäl för att på nytt pröva frågan om den tilltalade skall dömas för grovt narkotikabrott.

HD beviljar enligt 58 kap 2 § 4 RB den sökta resningen och förordnar att målet skall tas upp på nytt av Göta HovR.”

Som ett exempel på ett fall då ny information hade tillkommit och omständigheterna bedömdes vara sådana att det var befogat att bevilja resning kan rättsfallet beskrivet i NJA Notis: 1999C28 nämnas. En person påtog sig cirka ett år efter det att den anklagade hade dömts för grov misshandel till 1 år 6 månader fängelse ansvaret för den allvarligaste delen av misshandeln. Den anklagade hade dömts för att han tilldelat offret två slag med knuten hand i ansiktet, varvid denne fallit omkull på marken, samt att därefter ha tilldelat det liggande offret en kraftig spark på huvudets högra sida med livshotande skallskada som följd. En tredje person uppgav senare i ett brev till den tilltalades försvarare att det var han och inte den tilltalade som hade utdelat sparken. Han uppgav att han vid gärningstillfället var helt utom sig av ilska mot offret, som vid ett tidigare tillfälle uppgavs ha deltagit i en våldtäkt av hans syster, tillika den tilltalades dåvarande flickvän. Som förklaring till varför han först nu lämnat sin berättelse anförde han att han plågats av dåligt samvete. HD konstaterade att ”[ä]ven med beaktande av kravet på den restriktiva tillämpning som bör ges [...] regeln [om resning i brottmål] (jfr NJA 1992 s 625) får mot bakgrund av [X:s] nu lämnade uppgifter synnerliga skäl anses föreligga att på nytt pröva frågan om [den tilltalade] har gjort sig skyldig till grov misshandel. Resning bör alltså beviljas.”

Den femte och sista grunden då resning får beviljas till den tilltalades förmån utgörs av att *domstolen tillämpat lagen uppenbart felaktigt*. I de flesta fall är det tämligen enkelt att komma underfund med om domstolens tillämpning av lag är uppenbart lagstridig. Det bör emellertid noteras att det inte är tillräckligt för resning att rättstillämpningen är lagstridig, utan den skall vara helt *uppenbart* lagstridig. En uppenbart lagstridig tillämpning föreligger t.ex. då domen grundar sig på en bestämmelse som inte gäller alls, eller som har upphört att gälla vid tidpunkten för brottet (se NJA 1998, s 320), eller då bestämmelsen klart tillämpas på en gärning som inte kan subsumeras under den. Ibland förefaller mycket stor osäkerhet råda om rättstillämpningen varit (uppenbart) lagstridig eller inte. Som exempel kan nämnas fallet NJA 2001, s 623.

Frågan gällde om en dom innebar en analogisk tillämpning av ett straffbud (7 § skattebrottslagen 1971:69 i dess lydelse före d. 1 juli 1996) och därmed var uppenbart stridande mot lag.

Den tilltalade hade dömts för oredlig uppbördsredovisning. Han hade som styrelseledamot och firmatecknare i bolag varit ansvarig för bolagets uppbördsredovisning. Enligt domen hade han uppsåtligt under åren 1993 och 1994 underlåtit att inom föreskriven tid till uppbördsmyndigheten inge uppbördsdeklarationer avseende redovisning av skatt, som innehållits för annan. Underlåtenheten att avge uppbördsdeklarationer hade enligt domen inneburit fara för att innehållen skatt skulle påföras bolaget med orätt belopp.

En av kärnfrågorna i fallet var tolkningen av den relevanta straffbestämmelsen. HD hade i rättsfallet NJA 1999 s. 215 uttalat bl.a. att ordalydelsen i stadgandet om oredlig uppbördsredovisning inte inrymmer det fallet att någon genom att underlåta att fullgöra sin uppgiftsskyldighet föranleder fara för att skatt eller avgift över huvud taget inte kommer att påföras. Att en uppbördsdeklaration uteblir kan visserligen, anförde HD i detta fall, medföra risk för att någon skatt eller avgift inte påförs, men däremot inte fara för att skatt eller avgift påförs med orätt belopp. Enligt HD borde hovrätten därför inte ha fällt den i målet tilltalade till ansvar för oredlig uppbördsredovisning.

I resningsfallet byggde åtalet mot den tilltalade, liksom också hovrättens domslut, trots detta just på synsättet att den tilltalade underlåtit att i föreskriven tid avge ifrågavarande uppbördsredovisningar och att det därigenom har förelegat fara för att bolaget skulle påföras skatt med orätt belopp. HD konstaterade att "HovR:ns rättstillämpning vad gäller ansvarstalan mot [den tilltalade] är i och för sig inte väl förenlig med HD:s bedömning i det nyss berörda rättsfallet [alltså NJA 1999 s. 215]. Men detta rättsfall hade givits först efter det att det nu aktuella fallet hade avgjorts, och fråga var därför om domstolen i det tidigare fallet hade tolkat bestämmelsen alltför fritt och därvid överträtt det analogiförbud som följer av legalitetsprincipen.

Analogiförbudets betydelse bekräftades genom en lagändring 1994. Den 1 juli 1994 trädde en ändring i 1 kap. 1 § BrB i kraft (SFS 1994:458, prop. 1993/94:130). Syftet med lagändringen var att markera att analogisk tillämpning av straffbud inte skall vara tillåten. Lagändringen föranleddes bl.a. av ett tidigare fall, NJA 1978 s. 452. I det rättsfallet hade HD gjort en analogisk tillämpning av skattebrottslagen då en person, med avsikt att skatt eller avgift inte skulle påföras, helt underlåtit att avge deklaration eller därmed jämförlig handling och därigenom föranlett att inget belopp påförts honom eller den han företrädde. HD konstaterade att stadgandet enligt sin avfattning ej kunde anses inrymma det fallet att någon genom underlåtenhet att avge deklaration föranledde att han inte blev föremål för något

beslut om fastställelse av skatt, men att det av motiven till skattebrottslagen otvetydigt framgick att lagstiftaren avsett att även sådana fall skulle gå in under det straffbara området. Stadgandets tillämpningsområde borde följaktligen omfatta fall då någon med avsikt att skatt eller avgift inte skulle påföras honom underlät att avge deklARATION eller därmed jämförlig handling och därigenom föranledde att intet belopp påfördes honom eller den han företrädde. Syftet med ändringen av Brottsbalken 1 kap. 1 § var att klart markera att sådan analogitolkning var lagstridig.

I 1994 års lagstiftningsärende diskuterades vad som är analogisk tillämpning av straffbud. Avsikten var enligt regeringen att begreppet analogitolkning skulle ges en inskränkt betydelse och *utesluta en tolkningsmetod som låg klart utanför* det som legalitetsprincipen inom straffrätten medgav. Trots detta ansåg HD i det nu aktuella resningsärendet att fråga *inte* hade varit om *förbjuden analogitolkning*. HD konstaterade att "[m]ed hänsyn bl.a. till den rättspraxis som förelåg vid tiden för HovR:ns prövning av åtalet mot [den tilltalade] kan emellertid – även med beaktande av den per halvårsskiftet 1994 införda bestämmelsen i 1 kap. 1 § BrB om förbud mot analogisk tillämpning av strafflag – HovR:ns rättstillämpning inte anses uppenbart strida mot lag."

5. Resning till den tilltalades nackdel

Det betonas ofta att resning till men för den tilltalade är en exceptionell åtgärd och att skälen för resning därför måste vara mycket starka. Resning till den tilltalades nackdel kan i och för sig i vissa fall beviljas på samma grunder som resning till förmån för den tilltalade (t.ex. med anledning av brottsligt förfarande och med anledning av falskt dokument eller mened). Det anses dock allmänt att resnings-tröskeln vid resning till den tilltalades nackdel bör ställas högre.

Resning till den tilltalades nackdel kan också beviljas med anledning av nya bevis. Om någon omständighet eller något bevis som inte tidigare har förebringats åberopas, kan resning beviljas om tre villkor är uppfyllda: (a) För brottet är föreskrivet fängelse i mer än ett år, (b) omständighetens eller bevisets åberopande skulle sannolikt ha lett till att den tilltalade dömts för brottet, eller gärningen skulle ha hänförs till en väsentligt strängare straffbestämmelse ("sannolikhetsrekvisit"), och (c) parten som åberopar den nya omständigheten eller det nya beviset gör sannolikt att han inte tidigare har kunnat åberopa omständigheten (det s.k. omöjlighetsrekvisitet) eller beviset, eller att han eljest har haft giltig ursäkt att inte göra det (det s.k. ursäktsrekvisitet).

De största svårigheterna förefaller ligga i bedömningen av punkten (b), som gäller det s.k. sannolikhetsrekvisitet, d.v.s. i bedömningen av att omständigheten eller beviset sannolikt lett till en fällande dom, eller till att gärningen bedömts som

väsentligt allvarligare. I fallet NJA 2001, s 687 ansökte riksåklagaren om resning till nackdel för en tilltalad som dömts till fängelse på livstid. Han hade dömts för mord i ett fall, försök till mord i nio fall, grovt rån i sju fall, rån i ett fall och olaga vapeninnehav i ett fall. I domen hade åtal mot honom ogillats för två grova rån och två försök till mord. Nu cirka fem år efter domen erkände han att han också hade begått dessa brott. Han motsatte sig dock resning.

Resning beviljades inte. HD ansåg att den tilltalades erkännande inte hade ett tillräckligt högt bevisvärde. Detta berodde bl.a. på att domstolarna i brottmålet hade uttalat att den tilltalade "har låg trovärdighet.", och att man inte fann några trovärdiga och tillräckligt goda skäl för ett så sent kommet erkännande.

Resning beviljades inte heller i det redan ovan berörda fallet som gällde mordet på Olof Palme, NJA 1998, s 321. I sina skäl för att inte bevilja resning gör HD en noggrann bedömning bl.a. av om sannolikhetsrekvisitet är uppfyllt. HD berör först vissa allmänna omständigheter som bör beaktas:

"Mordet på Olof Palme, den polisutredning av detta som har bedrivits och de rättegångar som hållits i målet har varit utomordentligt uppmärksammade i massmedierna och den allmänna debatten. Många uppgifter om fallet har fått vid spridning. En mycket stor penningbelöning har utfästs till den som kan lämna avgörande uppgifter för mordets uppklärande. Redan dessa förhållanden gör att uppgifter som framkommit efter målets avslutande måste bedömas med stor försiktighet. Också den tid på mer än tolv år som gått medför att bevisvärdet av nya uppgifter kan vara vanskligt att avgöra.

En annan omständighet som bör nämnas är att det är väl känt att det vid sidan av det händelseförlopp vid mordet som Riksåklagaren påstår i resningsärendet finns eller har funnits andra s k spår, vilka inte behandlas i resningsansökningen. Det finns därför inte möjlighet att i detta ärende ställa det påstådda händelseförloppet mot andra alternativ som aktualiserats i fallet."

Därefter behandlas bevisvärdet av vissa nya vittnesmål framför allt av personer som sade sig ha sett den anklagade på brottsplatsen. HD anser inte att dessa berättelser innehåller särskilt stark bevisning om sådant som inte tidigare var känt. HD konstaterar:

"När uppgifter som åberopas i ett resningsärende har lämnats lång tid efter den händelse som bevisningen avser, är en viktig faktor vid bedömningen av deras betydelse vilken förklaring som kan finnas för dröjsmålet med uppgiftslämnandet. Både E och I har förklarat att de inte velat lämna uppgifter tidigare av rädsla för att de och deras anhöriga skulle råka illa ut. Även om den förklaringen i och för sig är rimlig, måste den dock te sig som mindre övertygande med tanke på den tid som gått efter mordet och förhållandena i övrigt. Åtminstone i samband med rättegången i HovR:n måste det ha funnits möjlighet för dem att utan nämnvärd risk ge sig till känna. Något tillräckligt gott skäl att vänta ända till 1997 med uppgiftslämnandet kan knappast ha funnits.

Beaktas bör också att såväl E som I ansett sig kunna identifiera den man som han sett såsom Christer P ungefär tre år senare på grundval av publicerade bilder. Sammantaget får det anses att berättelserna av E och I inte har det bevisvärde, bedömda var för sig eller tillsammans, att det är sannolikt att HovR:n, om uppgifterna förebringats där, hade funnit åtalet styrkt."

I målet hade frågan om mordvapnet, som aldrig har påträffats en stor betydelse. Bland skälen till resning fanns också vissa nya uppgifter om vapnet, framför allt uppgifter om att den tilltalade hade tillgång till ett sådant vapen som användes vid mordet vid tidpunkten för brottet. Också nya uppgifter om det motiv som kan ha legat bakom mordet anfördes i resningsansökan. Men inte heller till dessa delar anser HD att sannolikhetsrekvisitet är uppfyllt. HD fastslår att [s]ammantaget är den nya bevisningen i denna del inte sådan att det är sannolikt att dess förebringande i HovR:n hade ändrat den friande domen.”

Resning beviljades således inte och HD motiverar detta med att

”[d]et kan alltså konstateras att den återopade nya bevisningen i sina olika delar inte är sådan att något av bevisen sett för sig och mot bakgrund av HovR:ns bevisbedömning sannolikt skulle ha lett till en fällande dom, om beviset förebringats i rättegången. Då återstår frågan om den nya bevisningen i sin helhet har tillräcklig styrka för att resningsansökningen skall kunna bifallas. Vid bedömningen av den frågan bör följande beaktas.

Något bärkraftigt bevis har inte tillkommit beträffande själva skotten. E:s och I:s berättelser om att de sett Christer P efter mordet är alltför osäkra för att bevisningen från brottsplatsen skall ha tillförts något avgörande nytt. Inte heller den del av bevisningen som avser händelseförloppet före mordet eller vapen- och motivfrågorna har tillräcklig betydelse för att skuldfrågan skall anses ha fått sådan ny belysning att det är sannolikt att åtalet skulle ha bifallits i HovR:n, om den nya bevisningen förebringats där. -- Sammanfattningsvis finner HD att den nya bevisningen inte är av sådan beskaffenhet att resning kan beviljas i målet.”

Sammanfattningsvis kan det konstateras att den nya bevisning som resningsansökan grundades på främst bestod av en hel rad nya vittnesmål. Bara ett av de sammanlagt 22 vittnena kunde bidra med några observationer av själva mordet. Den resningsåberopade bevisning var alltså inte särskilt stark. I sin kommentar till fallet anför Diesen och Häckter att HD:s uppgift då det gällde bedömningen av prognoskravet ”sannolikt” inte var alltför svår. ”Det skall inte vara möjligt att rucka en friande dom på så svaga grunder.”¹⁹

6. Några slutkommentarer

Besluten om resning förutsätter att två krav balanseras mot varandra på ett rättvist sätt. Det ena kravet gäller en laga kraft vunnen doms orubblighet. Genom detta krav vill man tillgodose individens behov av trygghet och skapa förutsättningar för allmänhetens förtroende för rättsväsendet. Mot detta krav ställs sanningskravet. Rättsskipningens uppgift är att uppnå materiellt riktiga avgöranden. Om det visar sig att ett rättsligt avgörande är materiellt felaktigt bör det kunna rättas till och den ursprungliga domen ersättas med en som ger uttryck för den materiella sanningen.

Avgöranden i brottmål som senare visar sig vara felaktiga undergräver allmänhetens tilltro till rättssystemet. På grund av sådana uppmärksammade justitiemord som berörts ovan tillsatte Riksåklagaren 2003 en arbetsgrupp, med uppdrag att granska läget i Sverige. Arbetsgruppens betänkande lämnades 2004 med titeln "Hållbara domslut – en förtroendefråga för rättsväsendet." Betänkandet inleddes med ett förord, som kan karaktäriseras som något ovanligt i en officiell rättslig utredning:

"RÄTTSSKANDAL! OSKYLDIGT DÖMD! Rubrikerna i massmedia förmedlar ibland bilden av Sverige som ett samhälle där oskyldiga misstänks för brott och där undermåliga utredningar och inkompetenta eller rentav illvilliga poliser, åklagare och domare medverkar till att dessa oskyldiga människor ådöms långa fängelsestraff. Är det verkligen så illa ställt? Eller är det så att vi lever i den bästa av världar där upprivna domar är ett kvitto på att rättssamhället fungerar?

Vi har ställt oss frågan om resningssituationer endast uppstår på grund av förhållanden som står utom vår kontroll eller om det kan vara så att vi själva inte maximalt eller på bästa sätt utnyttjar de möjligheter som står till buds när vi fullgör våra olika uppgifter i rättskedjan. Vi har haft i uppdrag att göra en analys av kvaliteten i de olika leden i brottmålsprocessen. Syftet har varit att identifiera behovet av olika slags förbättringar som kan bidra till att lagakraftvunna domar står sig över tiden.

Vi har gått igenom de olika leden i brottmålsprocessen för att söka efter potentiella förbättringsmöjligheter. Vi har dock inte gjort det med utgångspunkt i några enskilda resningsärenden även om en del resningsfall utgjort bakgrund och funnits med i diskussionen ..."

De avsnitt i utredningen som behandlar resning är inte särskilt väl utarbetade. Betänkandet innehåller dock en viktig upplysning. Det konstateras att det finns tämligen lite information om användningen av resning. Frågan har helt enkelt inte uppmärksamats tillräckligt av myndigheterna eller de kriminalvetenskapliga forskarna. Jag citerar ur betänkandet:

"Lagakraftvunna domar som meddelats av tingsrätt respektive hovrätt kan således bli föremål för resning i hovrätten respektive Högsta domstolen. Enligt inhämtade uppgifter från Domstolsverket finns det ingen samlad statistik över antalet resningsansökningar. Det finns inte heller några samlade uppgifter över t.ex. antalet beviljade resningar. Den redogörelse som anges nedan bygger på vad som framkommit vid kontakt med hovrätterna och Högsta domstolen.

I hovrätterna sker diarieföringen av s.k. ö-mål (till vilka resningsärenden hör) på olika sätt med följd att endast tre av hovrätterna kan få fram statistik rörande antalet resningsärenden. Antalet resningsärenden vid dessa hovrätter varierade under år 2003 mellan sex och 54 stycken. Dessa siffror avser dock såväl brottmål som tvistemål. Under år 2003 uppgick antalet resningsärenden i Högsta domstolen till 392 stycken. Inte heller från Högsta domstolen går det att få fram närmare uppgifter om fördelningen mellan brottmål och tvistemål än att antalet resningsärenden som avser brottmål är fler än dem som avser tvistemål. I tio av 2003 års resningsärenden rörande brottmål begärde Högsta domstolen yttrande från Riksåklagaren. I ett av dessa beviljades sedan resning. Riksåklagaren avger ca 10-15 förklaringar årligen i resningsärenden. Merparten av dessa rör kategorierna grova våldsbrott och sexuella övergrepp mot barn."

Arbetsgruppens egen konklusion var emellertid att det inte fanns särskild anledning till oro. Den ställde helt enkelt antalet möjligen felaktiga avgöranden i relation till de rättsliga myndigheternas arbetsbörda:

”Siffrorna ovan bör ses mot bakgrund av att ca 1,2 miljoner brott anmäls till polisen varje år. Ca 15 procent av dessa brott leder till åtal, strafföreläggande eller åtalsunderlåtelse.”

Jag undrar om det inte finns anledning att ta problemen med resning något mer allvarligt och överväga om det inte finns anledning att se närmare på den nuvarande ordningen. Regleringen av resning och resningsförfarandet i brottmål har blivit ett tämligen förbisett rättsområde. Vissa av resningsbestämmelserna medför tolkningsproblem (de gäller alltså rättsfrågor), och det är framför allt sådana problem som jag har behandlat i detta inlägg. I praxis finns också betydande bevisproblem och dessa kan inte behandlas utan en ingående analys av enskilda fall. Det kan noteras att flera av resningsavgörandena är avgöranden som tillkommit efter omröstning, i HD ofta med rösterna 3 mot 2.

Noter:

- ¹ Oikeus 2005:2b. [Justitiemord. En rapport om ett finländskt justitiemord. Bankrån i Åbo 20.4.1994].
- ² Granskningsgruppen bestod av en hovrättspresident, ett tidigare lagstiftningsråd, en advokat, en specialforskare vid Polishögskolan, en överlärare vid Polishögskolan, en tingsrättsdomare och två professorer.
- ³ De ursprungliga motiven till resningsbestämmelserna, som finns i Rättegångsbalken 58 kap., finns i SOU 1926:32 s. 231–241 och 1926:33 s. 135–141 (Processkommissionen), SOU 1938:44 s. 65 och 572–581 (Processlagberedningen), prop. 1939:307 och 1LU 46 (jfr NJA II 1940 s. 147–186 samt 1943 s. 725–739). Standardlitteraturen utgörs av Torsten Cars, Om resning i rättegångsmål, Stockholm 1959, Lars Welamson, Rättegång VI, 3 uppl. Stockholm 1978, s. 208–241, och Per Olof Ekelöf & Robert Boman, Rättsmedlen, 11 uppl. Uppsala 1992, s. 126–143. Ett undantag är Peter Fitzgers alltid uppdaterade kommentar. Rättsgångsbalken. Norstedts laghandböcker. Stockholm (fortlöpande uppdatering)
- ⁴ Upphävande av en dom på grund av processuella fel kan ske genom ett annat särskilt rättsmedel, klagan på grund av domvilla. Bestämmelserna om detta rättsmedel finns också i Rättegångsbalken, i dess kapitel 59.
- ⁵ T.ex. NJA 2003, s 141 som gällde ett fall då domstolen underlätit att vid fängelsedom förordna om tillgodoräkande av tid för frihetsberövande som hade ägt rum utomlands. Rätts-tillämpningen ansågs uppenbart strida mot lag. Se också NJA 1998, s 320, ett fall då en polismyndighet ansökte om resning till förmån för en bilägare som ålagts betalningsansvar för felparkering enligt en lokal trafikföreskrift som hade upphört att gälla vid tiden för parkeringen.
- ⁶ Det kan noteras att en resningsansökan i vissa fall kan avgöras genom beslut av en enda ledamot. Detta gäller fall då HD tidigare har lämnat en ansökan om resning från samma sökande beträffande samma avgörande utan bifall och sökanden inte anför något nytt som är av betydelse för prövningen. Se RB 3 kap. 7 §.

- ⁷ Se RB 58 § 2 st.: "Ansökan om resning [...] i brottmål till men för den tilltalade skall göras inom ett år från det att sökanden fick kännedom om det förhållande som ansökningen grundas på. Åberopas annans brottsliga gärning som grund för ansökan, får tiden räknas från det dom över gärningen vann laga kraft."
- ⁸ Cars (1959), s 233.
- ⁹ Se också NJA 1998 s 321.
- ¹⁰ Peter Fitger: Rättegångsbalken. Del 4. Norstedts Laghandböcker. S 58:43 -44.
- ¹¹ Avgörandet har analyserats i detalj i artikeln Christian Diesen & Carin Häckter: HD:s beslut i Christer Petterson-ärendet klargör orubblighetsprincipens primat. Juridisk Tidskrift vid Stockholms universitet 1998-99, s 21-50.
- ¹² Notera att resningsbestämmelserna fortfarande anses ha en "fakultativ karaktär". Det innebär att resning får beviljas då lagens resningsskäl föreligger, men det är inte något som alltid bör ske. Se Fitger a.a., s 58:6 och 58:29.
- ¹³ Fitger (a.a. s 58:31) relaterar och kommenterar utförligt ett fall, NJA 1996 s 471, som aktualiserade Europakonventionens betydelse för bedömningen av om ett avgörande kan bedömas vara till den tilltalades fördel. Den tilltalade hade dömts för underlåten bokföring. I resningsärendet visades att det förekommit viss bokföring. RÅ anförde att den tilltalade efter åtalsjustering sannolikt ändå skulle ha dömts till ansvar för samma brott eftersom bokföringen var bristfällig. Resning beviljades med hänvisning till att åtalsjusteringen skulle ha öppnat andra möjligheter för den tilltalade att försvara sig. HD påpekade att RÅ hade gjort gällande att den tilltalade fört räkenskaper som inte var tillräckliga för att motsvara lagens krav på bokföring. Sedan det konstaterats att den tidigare anklagelsen var felaktig kunde det enligt HD, om resning inte beviljades, sägas vara denna senare anklagelse som i realiteten låg till grund för den fällande domen för bokföringsbrott. Ett sådant resultat fann HD svårt att förena med Europakonventionen. Enligt denna skall envar ha rätt till en rättvis prövning vid domstol av varje anklagelse mot honom för brott. Utan en ny rättegång kunde enligt HD den tilltalade knappast anses ha åtnjutit sin rätt till en sådan domstolsprövning med avseende på anklagelsen för brister i det bokföringsmaterial som påträffats efter domen. En anklagelse för brott skall enligt HD av rättssäkerhetsskäl prövas i rättegång inför domstol under respekterande av den tilltalades rätt att försvara sig. När det framkommit att den tilltalade felaktigt dömts för underlåten bokföring men det görs gällande att han borde ha dömts för bristfällig bokföring följer enligt HD av allmänna rättssäkerhetsprinciper, så som dessa kommit till uttryck i den angivna artikeln, att han skall ha möjlighet att få den nya anklagelsen prövad i ett normalt rättegångsförfarande. I en sådan situation får det enligt HD anses föreligga synnerliga skäl att på nytt pröva frågan om hans skuld i detta hänseende. Europakonventionen innebär emellertid knappast, som HD angav, att envar har rätt till en rättvis prövning vid domstol av varje anklagelse mot honom för brott. En resningsprövning innebär en extraordinär prövning av om den tilltalade (efter en förhoppningsvis rättvis rättegång) skall kunna få förfarandet återupptaget. Vad frågan gäller är om domstolen som skäl mot bifall kan ta hänsyn till att han i stället skulle ha dömts för samma gärning med tillägg av ett eller annat moment till beskrivning av gärningen.
- ¹⁴ I rättsfallet NJA 1966 s 12 hade den tilltalade dömts för grovt häleri. En resning ansågs inte vara till hans fördel eftersom ett erkännande som åberopats i resningsärendet om det åberopats i den tidigare rättegången, skulle ha inneburit att han fällts till ansvar för grov stöld. Detta brott hade inte än lindrigare straffskala.

- ¹⁵ I fallen NJA 1991 s 186 och NJA 1994 s 620 fann man att resning kan beviljas till förmån för en tilltalad som dömts till fängelse när utredning som talar för rättspsykiatrisk vård framkommit. Man kan ifrågasätta det riktiga i detta, då påföljden rättspsykiatrisk vård inte automatiskt kan klassificeras som lindrigare än ett fängelsestraff.
- ¹⁶ [...] någon ledamot av rätten, där anställd tjänsteman eller åklagaren med avseende på målet har gjort sig skyldig till brottsligt förfarande eller tjänsteförseelse eller om något brott som har avseende på målet ligger ombud, ställföreträdare eller försvarare till last, samt brottet eller tjänsteförseelsen kan antas ha inverkat på målets utgång,
- ¹⁷ Se beträffande tolkningen av denna bestämmelse Fitger a.a. s 58:33-34.
- ¹⁸ Se NJA 1989, s 84.
- ¹⁹ Diesen och Häckter, a.a. s. 43-44.

Adress:

Juridiska fakulteten vid Lunds universitet

Box 207

SE-221 00 Lund